

Anadolu Coğrafyası Dışındaki *Hey Onbeşli* Çeşitlemeleri

Necdet Kurt*

Özet

Kimilerinin ağıt olduğunu dayattığı, kimilerinin ise ağıt olmadığı, hatta oturak havası olduğunu iddia ettiği “Hey Onbeşli” türküsü üzerindeki, yöresi ve türü ile ilgili tartışma zaman zaman gündeme gelmektedir. Bir taraftan bu tartışma devam ederken, diğer taraftan da Anadolu dışından türkünün üç ayrı çeşitlemesi ve bir adet Radyo kaydı tespit edilmiştir. Bu çeşitlemeler sözel ve ezgisel yapıları birbirinden farklı Kerkük, Kırım, diğeri de Kırım’dan Romanya’ya taşınmış üç ayrı çeşitlemedir. Türkülerde ana sözler değişmiş ve eklentiler yapılmış olsa da nakarat sözleri kalıp ezgisi ve ezgi örgüsü neredeyse hiç değişmeden taşındıkları coğrafyalarda yeni bir yaratımla, çeşitleme halini almıştır. Türkü, Kırım, Romanya ve Kerkük çeşitlemelerinin yanında, Bulgaristan’ da Mestan Hüseyinov tarafından 1970’li yılların sonu veya 80’li yılların başlarında Sofya radyosunda okunmuştur, ancak sanatçının okuduğu bu icra o bölgeye ait bir varyant veya çeşitleme değildir. Sanatçı Anadolu’daki icra şeklinden öğrenerek neredeyse aynı ezgi ile okumuş olsa da, donanımında koma değişikliği yapmıştır. Bu türkü makaleye çeşitleme olarak değil, sadece sözlerdeki ve donanımdaki değişim açısından konu edilmiştir.

2018 yılında “Bursa Etnomüzikoloji Derneği” tarafından yapılan, “Müzik ve Politika” konulu Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu’nda türkünün yurt içinden tespit ettiğimiz diğer varyantları ve 1927 de plağa okunan hali ile ağıt olmadığına dair belgeler tarafımızdan bildiri olarak sunulmuş ve kısa süre sonra da yayımlanmıştır. Ancak, Anadolu dışında çeşitlemelerle ilgili ne bir yazı yayınlanmış, ne de varlığı araştırılmıştır.

Bu makalede ve 1927 yılında plağa kaydedilen türkü, 1943 yılında Tokat’tan derlenmiş türkü ve 1970’li yıllarda derlenen Anadolu’da yaygın olarak söylenen “Hey Onbeşli” türküsü olmak üzere üç türkü üzerinden, Anadolu dışında yeni tespit edilen çeşitlemelerin birçok açıdan ezgisel ve sözel karşılaştırmaları yapılmıştır. Türküdeki sosyolojik, müzikolojik ve etimolojik değişimleri incelenmiş, Anadolu dışındaki çeşitlemelerin kayıtlarını okuyan sanatçıların kim oldukları araştırılmış ve kısa bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hey Onbeşli, Çeşitleme, Varyant Türkü, Kırım Çeşitlemesi, Kerkük çeşitlemesi.

* Halkbilim Uzmanı – Araştırmacı Yazar.

Variations of *Hey Onbesli* from Outside of Anatolia

Abstract

The well-known ballad as 'Hey Onbesli' which is absolutely a lament for some, while some claim it as a sort of fun music called 'Oturak havası', still hosts off and on debates about its type and region of origin.

While all these debates continue, three different variations of the ballad from outside of Anatolia and a radio recording have been found. These variations are from Kirkuk, Crimea, and Romania; transferred from Crimea to Romania, all being with different lyric and melodic structures. Although the main lyrics are changed, added, and removed, the reprise of the original ballad is kept almost the same as well as the main melody and the melody pattern. Thus, the ballad is varied with new creations in the regions it had been carried away. Besides these three different variations, Mestan Hüseyinov performed the song in Sofia Radio in Bulgaria, in the late '70s or early '80s. However, this performance of the sanger is not a variation of the region. Although the sanger learned from the Anatolian way of performing the ballad and sang with almost the same melody, he changed the comma in the notes. This version is included in this paper as in its transformation in the lyrics and notes, not as a variation.

In 2018, other variations of the ballad which has been found within the borders of the homeland and a version in a record from 1927 including the proofs of not being a lament have been submitted as a paper by the author, during International Ethnomusicology Symposium with the theme "Music and Politics", held by Bursa Ethnomusicology Association; and published shortly after. However, there is neither a publishment about the variations of the ballad from outside of Anatolia nor a study about its existence. In this paper, the record from 1927, the gleaned ballad in 1943 from Tokat, and widely performed ballad in Anatolia which is gleaned in the 1970s named 'Hey Onbesli' are compared to the variations found outside of Anatolia in terms of melody and lyrics.

The sociological, musicological, and etymological changes are investigated, the performers of the ballad from outside of Anatolia have been studied and briefly introduced.

Keywords: Hey Onbesli, Variations, Variant Ballad, Crimea Variaition, Kerkuk Variation

Giriş

Türkü, mani, atasözü, destan, fıkra, bilmece vb. birçok sözlü kültür ürünleri çeşitli vesilelerle, doğdukları veya yaratıldıkları bölgenin dışındaki, benzer kültürel yapıların olduğu coğrafyalara taşınıp, buralarda halk arasında yeniden yaratılıp yaygınlaşarak anonim hale gelebilirler. Sözlü ve müzikli kültür ürünleri taşındıkları her coğrafyada anlatıcıların veya söyleyicilerin yenden yaratımları ile özünü kaybetmeden, coğrafyanın kendine has özellikleri ile bezenmiş olarak, yeni bir varyant veya çeşitleme şeklinde karşımıza çıkabilirler. Bu bağlamda neredeyse tüm Türk dünyasında ortak kültürel değerler

olan Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Tahir ile Zühre hikâyeleri, Koroğlu anlatıları veya Nasrettin Hoca fıkraları, farklı epizot ilaveleriyle karşımıza çıkabilmektedir. Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Yine farklı coğrafyalarda aynı veya birbirinden çeşitleme olarak türediği anlaşılabilen türküler ve halk ezgilerinin de icra edildiği görülmektedir. Bu çeşitlemeler bazen sadece ezgileri, bazen sadece sözleri, bazen de hem söz hem de ezgi bütünü ile karşımıza çıkarlar. Burada size aktaracağımız üç ayrı türkü de bahsettiğimiz üzere “Hey Onbeşli” türküsünün hem sözel, hem de ezgisel açıdan birer çeşitlemesi olarak karşımıza çıkmışlardır.

Bu makalede, türkü ile ilgili ilk kayıt olması nedeniyle Feryadi Hafız Hakkı Bey’in 1927 yılında plağa okuduğu türkü ana türkü olarak kabul edilmiştir. 1943 te Ankara Devlet Konservatuvarı tarafından Tokat’tan Mustafa Yolcu ve Emin Diker’den derlenen türkü ve 1970’li yıllarda Nida Tüfekçi tarafından derlenen ve TRT vasıtası ile en çok yaygınlaşan türkü olması nedeniyle bu makaledeki çeşitlemelerle kıyas açısından konuya dâhil edilmiştir. Zira Kerkük çeşitlemesi ve Bulgaristan’da yapılan radyo kayıtları da Nida Tüfekçi derlemesi üzerinden şekillenmiştir. Bunların tanımları ise; **1927 plak kaydı ana türkü, 1943 Devlet Konservatuvarı derlemesi ve Nida Tüfekçi derlemesi** şeklinde olacaktır.

Daha önce yayımladığımız bildiriye anlattığımız üzere, türküde sevgilisi ile buluşmaya giden bir gencin gönül macerası anlatılmaktadır. Sözlerde bilinenin aksine “Arslan yârim” yerine her nakaratta “aslında yârim” vurgusu, “Tokat yolları” yerine de “Bağdat yolları” ifadesi vardır. Aslında yârim vurgusunun neden olabileceğini ve neden Bağdat yolları olduğunu da yine daha önceki bildirimizde detaylı bir şekilde açıklamıştık. Ancak şunu bir kez daha vurgulamakta yarar var. “aslında yârim” ifadesi diğer çeşitlemelerde “arslan yârim” veya “aslan yârim” şekline dönüşmüştür. Türküyü 1927 de plağa okuyan Feryadi Hafız Hakkı Bey prozodiyi zorlamak pahasına “aslında yârim” şeklinde okumuştur. Belki de türkünün sözlerinde “İşin gerçeği” anlamında olan “aslen yârim” şeklinde bir söz vardı. Bu vurgu halk ağzında “aslan yârim” şekline dönmesin diye de “aslında yârim” okumuş da olabilir. Ancak bu konuda fikir yürütmekten öteye geçemiyoruz.

1927 plak kaydı ana türküden yazılan nota ve sözler aşağıdaki gibidir.

YÖRESEL:
TOKAT

KİMDEN ALINDIĞI:
Feryadi Hafız HAKKI EFENDİ

DAMDAN ATTIM KENDİMİ
(Hey Onbeşli Onbeşli)

DERLEYEN:
Plaktan Yazıldı
(Plak Kayıt: 1927-28)

DERLEME TARİHİ:
-

NOTAYA ALAN:
Necdet KURT

Dam dan at tım ken di mi Bu la ma dım ren gi mi SAZ

Ho var__ da__ lk pek ko lay__ öğ ren me li__ fen di__ ni

As lın da gü ze lim gız se nin is min He__ di__ ye SAZ__

Fin__ dık fis tık al dım gü zel__ ye mi__ ye SAZ__

Man to al dım gü zel__ sa na gey__ mi__ ye SAZ__

DAMDAN ATTIM KENDİMİ
(Hey Onbeşli Onbeşli)

NOT :

Nakarat sözleri plakta okunduğu gibi yazılmıştır.

Üçüncü kıta nakaratındaki fazla sözler için ilave notalar aşağıdadır.

1.

DAMDAN ATTIM KENDİMİ
BULAMADIM RENGİMİ
HOVARDALIK PEK KOLAY
ÖĞRENME Lİ FENDİNİ

ASLINDA GÜZELİM KIZ SENİN İSMİN HEDİYE
FINDIK FISTIK ALDIM GÜZEL YEMİYE
MANTO ALDIM GÜZEL SANA GEYMİYE

2.

HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ
BAĞDAT YOLLARI TAŞLI
ONBEŞLİLER GİDERSE
KIZLARIN GÖZÜ YAŞLI

ASLINDA GÜZELİM KIZ SENİN İSMİN HEDİYE
KAL EFENDİM SAAT GELDİ YEDİYE
FINDIK FISTIK ALDIM GÜLÜM YEMİYE

3.

IRMAĞI GEÇTİ GELİN
GEDİĞİ AŞTI GELİN
EĞİL Bİ YOL ÖPEYİM
YÜREĞİM GEÇTİ GELİN

ASLINDA GÜZELİM KIZ SENİN İSMİN HEDİYE
BEN DOLAŞTIM SEN DE DOLAŞ GEDİĞE
MANTO ALDIM GÜZEL GÜZEL GEYMİYE
FINDIK FISTIK ALDIM GÜLÜM YEMEYE

4.

PENCERESİ BEŞ CAMDAN
KONYAK İÇTİM FİNCANDAN
AL MARTİNİ VUR BENİ
BEN DE BIKTIM BU CANDAN

ASLINDA GÜZELİM KIZ SENİN İSMİN HEDİYE
KAL EFENDİM SAAT GELDİ YEDİYE
FINDIK FISTIK ALDIM GÜLÜM YE DİYE

Şekil 1: Damdan attım kendimi (Tokat - Hey onbeşli onbeşli) ezgisinin notasyonu

Türkünün ilk ölçüsündeki nağmeler Anadolu içinden ve dışından tespit edilen diğer çeşitlemelerin hiç birisinde yoktur. Türkünün ezgi örgüsüne bakıldığında bu icradaki ilk ölçünün, Plak kaydına eşlik eden orkestra tarafından **girizgâh** niteliğinde çalınmış olduğu bellidir. Sözlere de ise her nakaratta özellikle tekrarlanan **aslında** vurgusu dikkat çekicidir.

Kerkük Çeşitlemesi

Birinci türkümüz Kerkük'te söylenen “**Oğlanam Adım Abdül**” adlı türküdür (Kuzeci, 2012; 238, 239), (Turhan, 2013; 518-519). Kerkük'te, Anadolu'nun birçok yöresinde yapılan oturak âlemlerinin bir benzeri de “Ga'de” adıyla yapılan sıra geceleridir. Bu gecelere iştirak eden sanatçılar, sırası ile makam, gazel, hoyrat ve beste türkü okuyarak bitirmeleri gerekir (Turhan, 2013; 38-39). Buradaki beste türkü ifadesi Kerkük ve Erbil dâhil olmak üzere Türkmeneli olarak ifade edilen bölgede “sözlü kırık hava” anlamında kullanılmaktadır.

“Hey Onbeşli” türküsünün bir Kerkük çeşitlemesi olan ve bu gecelerde de okunan “**Oğlanam Adım Abdül**” adlı türkü, aynı zamanda taşıma türkülerin yöre müzik ve edebiyat kültürü ile nasıl kaynaştığının çok bariz bir örneğidir. Türküde, “Hediye” adı yerine, her kıtının ilk dizesinde Abdul, Nusret, Taha, Saleh gibi farklı erkek adları ile başlaması, nakarat kısımlarında ise Heyriye, Sabriye, Bedriye gibi farklı kız adları dikkat çekicidir. Bunun nedeni türkünün doğduğu yerdeki yüklenmiş olan anlamı ve altındaki öykünün, taşındığı yerlerde tamamen devre dışı kalarak farklı anlamlar yüklenmesi ve buna göre oluşturulan yeni metindir. Türkü, hem sözel açıdan hem de ezgisel ve icra tavrı yönünden yöredeki aktif müzikal ve sözel unsurlarla adeta kaynaşmıştır. Kerkük halk müziği tavrı kendini çok net hissettirmekle beraber, ezgi örgüsü ve işleyişi Nida Tüfekçi derlemesi ile neredeyse bire bir aynıdır.

Türkü Kerküklü sanatçı Abdulvahit Kuzecioğlu tarafından yeni bir yaratımla bestelenmiş ve Bağdat Türkmence Radyosunda okunmuştur. Ezginin donanımı, karar sesi, güçlüsü, seyri, dolayısıyla makamsal yapısı değişmemiş, ancak sözler tamamen değişmiştir. Türkünün sözleri ve notasının yayınlandığı, “**Kerkük'ün Efsane Sesi, Abdulvahit Kuzecioğlu**” adlı kitapta şu şekilde bir not mevcuttur.

Bayat makamında olan bu türkünün sözü ve bestesi Abdulvahit Kuzeciye aittir. Türküyü Bağdat Türkmence Radyosunda okumuştur. Bu türkünün varyantı Türkiye'de Hey onbeşli onbeşli, adlı türküdür. (Kuzeci, 2012; 238)

Aşk ve sevdâ temalı türkünün sözleri incelendiğinde, çeşitleme türküdeki sözleri oluşturan etkenin ana türküdeki “**Hediye**” vurgusu olduğu açıkça görülmektedir. Sözlerin yeniden yaratımında Hediye isminden yola çıkarak

yeni metin oluşturulmuş ve erkek adıyla başlayan her kıtanın bağlantı kısmında o erkeğin yâri olan kızın adı vurgulanmıştır. Ana türküden çeşitlemeye aktarılmış olan tek söz tümcesi ise **“Fistan aldım endazesini on yediye”** ifadesidir. Ancak burada da anlam değiştiren bir kelime kullanılmış, **“Endaze”** yani o dönemin uzunluk ölçüsü birimi yerine, **“parası”** şeklinde bir değer ifadesi vurgulanmış ve bağlantı kısımlarının hepsinin de son dizelerinde **“Fistan aldım parasını on yediye”** şeklinde aktarılmıştır.

Aslında bu türkü için **“beste”** ifadesi ve kitaptaki **“Bu türkünün varyantı Türkiye’de Hey onbeşli onbeşli, adlı türküdür”** ifadelerinden ziyade, var olan bir türküye yeni sözler döşeyerek okumak olarak da tanımlanabilir. Durum böyle olsa da bu türkü o bölgede yaygınlaşmış, oturak gecelerinde yörenin müzik karakterine bürünmüş bir eser olarak yeni bir yaratımla, çeşitleme halini almıştır.

Türküyü, kendi yöresine ait ezgi ve sözel motiflerle yeni bir çeşitleme olarak okuyan Abdulvahit Kuzecioğlu, 1924 yılında Kerkük’te doğmuştur. Kerkük türkülerinin önemli bir kaynak kişisi ve yorumcu olan sanatçı küçük yaşlarda babasından ve çevresinin çok değerli usta sanatçılarından pek çok hoyrat, türkü, makam ve hoyrat okuma usullerini öğrenmiştir. 1956 yılında Türkiye’ye yaptığı bir gezi sırasında, İstanbul Radyosu’nda Kerkük hoyrat ve türkülerinden oluşan bantlar doldurmuş, Türk halkı tarafından da sevilen bir sanatçı olmuştur. Türkiye’de de, hoyrat geleneğinin tanınmasında, geniş kitlelere ulaşmasında ve yeni nesillerce bilinmesinde büyük katkılar sağlayan sanatçı, 29 Haziran 2007 de Kerkük’te vefat etmiştir (Sarı, 2016; 4-7).

Yöre:
KERKÜK

Söz:
Abdülvahit KÜZECİOĞLU

Müzik:
Anonim

OĞLANAM ADIM ABDÜL (Çeşitleme)

Derleyen:
Kayıttan Yazıldı

Notaya Alan:
Salih TURHAN

Nota Kaynak:
Irak Türkmen Havaları
(Salih TURHAN)

Oğ la nam a dım Ab dül Saz. Bir yar sev dim gon ca gül SAZ

Bir yar sev dim gon ca gül SAZ Se ni me ne ver se ler

O lu ram se ne gul SAZ Gö zel ya rım se ni na duv

Hey ri ye SAZ Ta ra i pek sa çı vı

Ge ri ye SAZ Fis tan al dım pa ra sı

o ye di ye

Savaş AKBIYIK

- 2-

OĞLANAM ADIM ABDÛL

1.
OĞLANAM ADIM ABDÛL
BİR YAR SEVDİM GONCA GÛL
SENİ MENE VERSELER
OLURAM SENE DE GUL

GÖZEL YARIM SENİN ADUV HEYRİYE
TARA İPEK SAÇIVI AT GERİYE
FİSTAN ALDIM PARASI ONYEDİYE

2.
OĞLANAM ADIM NUSRET
GOLLARUV MENE UZAT
EGER SÖZUV TUTMASAM
PENCEREDEN MENİ AT

GÖZEL YARIM SENUV ADUV SABRİYE
TARA İPEK SAÇIVI AT GERİYE
FİSTAN ALDIM PARASI ONYEDİYE

3.
OĞLANAM ADIM TAHA
BİR GİZ SEVDİM ÇOK BAHA
GELDİ KURBAN BEYRAMI
GİDEĞİM BEYTULLAH'A

GÖZEL YARIM SENUV ADUV BEDRİYE
TARA İPEK SAÇIVI AT GERİYE
FİSTAN ALDIM PARASI ONYEDİYE

4.
OĞLANAM ADIM SALEH
DERDE DÜŞTÜM M(V)EBALI
ENDİM DERYAH BAŞINA
NE SU GÖRDÜM NE BALIĞ

GÖZEL YARIM SENUV ADUV SABRİYE
TARA İPEK SAÇIVI AT GERİYE
FİSTAN ALDIM PARASI ONYEDİYE

5.
OĞLANAM ADIM ADNEN
KİM ALIR SENİ MENDEN
DÜNYANIN GÖZEL OLSA
İSTEMEM GÖNLÜM SENDE

GÖZEL YARIM SENUV ADUV KADRİYE
TARA İPEK SAÇIVI AT GERİYE
FİSTAN ALDIM PARASI ONYEDİYE

6.
OĞLANAM ADIM SELMAN
KATLİME ÇIKSIN FERMAN
DÜNYAYI ÇARK EYLEDİM
YOKTUR DERDİME DERMAN

GÖZEL YARIM SENUV ADUV SADIYE
TARA İPEK SAÇIVI AT GERİYE
FİSTAN ALDIM PARASI ONYEDİYE

Şekil 2: Oğlanam adım Abdül (Kerkük Çeşitleme) ezgisinin notasyonu

Kırım Çeşitlemesi

Türkü, diğer bir taraftan da Kırım'a kadar ulaşmış, ŞİMANAY (Yaylanın Çimeninde) adı ve yeni bir yaratımla, çeşitleme halini almıştır. 1927 de Fer-yadi Hafız Hakkı Bey tarafından plağa “Damdan Attım Kendimi” adıyla okunan “Hey Onbeşli” türküsünün o coğrafyalara ne zaman ve nasıl gittiğini bilmesek de o dönemdeki koşullar göz önüne alındığında, plak yoluyla veya türküyü burada öğrenmiş kişi ya da kişiler yoluyla ulaştığı muhakkaktır.

Türkünün kayıt yılını tam olarak öğrenememiş olsak da, türküyü okuyan 09 Mayıs 1918 doğumlu Zeynep Lümanova 1932 yılında 14 yaşındayken Kırım Radyosu'na davet edilmiş, 18 Mayıs 1944 tarihinde gece yarısı evlerinden alınıp diğer çok sayıda Kırım Tatarı ile birlikte Özbekistan'a sürgün edilene

kadar burada ses sanatçısı olarak çalışmıştır. Bu nedenle elimizdeki kayıttan da bu yıllar arasında okunmuş bir radyo kaydı olma ihtimali var. Şayet, türkü sürgün edildikleri Özbekistan'da kayıt edilmiş ise, gerek ses rengindeki gençlikten, gerekse Özbekistan'daki aktif müzik yaşantısından dolayı en geç 1960'lı yıllarda kayıt edilmiş olabilir. Yani en iyimser bir ihtimal ile yaklaşık 60 yıllık bir ses kaydından bahsediyoruz.

Buradaki çeşitlemede de ana sözler değişmiş, ezgi ve sözlere eklentiler yapılmış olsa da, nakarat sözleri, ana kalıp ezgisi ve ezgi örgüsü neredeyse hiç değişmemiştir. İcra şekli ile de adeta o coğrafyanın bir türküsü olmuş, Kırım halk türküsü olarak Kırım Radyosu'nda yıllarca çalınmıştır. Ana türküdeki komalı yapı, burada yerini Tampere sistemine bırakmıştır. Natürel olan Si perdesi inici bölümde Si b halini almıştır. Girişteki saz bölümü ana türküdeki ezgi örgüsü ile benzer şekilde seyrederken, şan kısmına gelindiğinde ana türküdeki ezgi kalıbına bezeyen bir terennümle, türkü metnindeki sözlere dayalı olarak daha uzun müzik cümleleri kurulmuştur.

Türküye eklenen ana söz ve bağlantı ezgilerinin yanında hem sözel hem de ezgisel açıdan biraz daha farklı üçüncü bir bölüm eklenmiştir. Eklenen bu bölüm, “**Ay Doğar Giresun’dan**” adlı Orta Anadolu türküsündeki bağlantı kısmı ile hem sözel, hem de ezgi örgüsü açısından önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Başka bir deyişle türkü buradaki yeniden yaratımda farklı türkü veya türkülerden söz ve ezgi alıntıları ile harmanlanmıştır. Türküyü sözel açıdan incelediğimizde ise aşk ve seveda temalı olduğu, ilk iki kıtanın mani tarzında sözler olduğu, diğer üçüncü kıta ve bağlantı sözlerinde ise altı hece ve on altı hece arası düzensiz değişkenlikler görülmektedir. Yine bu çeşitlemede de ana türküden sadece, “**Arslan yavrum kız senin adın Hediye**” şeklindeki dize mevcuttur. Buradaki **yârim** kelimesi de yerini, **yavrum** ifadesi ne bırakmıştır.

Orta Anadolu’dan derlenmiş olan türküdeki ilgili bölüm ve Kırım’da türküyeye eklenen bölümün notalarının karşılaştırması aşağıdaki gibidir. Birinci ezginin devamında ikinci ezgi ara vermeden dikte edildiğinde, ezgi bir bütün gibi algılanmaktadır.

Yöre: Orta Anadolu

AY DOĞAR GİRESUN'DAN

al ça kı la ra kar ya_ ğı yor ü_ şü_ me din mi _____

sen bu i şin so nu_ nu da dü şün_ me_ din mi

Yöre: Kırım

ŞİMANAY

25 al çak la ra_ kar lar yağ ay ü şü me din mi _____ ba şı na ge le cck bu gün_ le ri ni

28 dü şün me din mi _____ al çak la rın du_ ma nı du_ ma_ nı _____

31 şim di gel di ko yun kır pı za_ ma_ nı _____

Şekil 3: Ay doğar Giresun'a (Orta Anadolu) ve Şımanay (Kırım) ezgilerinin notasyonu

Yöre :
KIRIM

Kaynak Kişi :
Zeynep LÜMANOVA

YAYLANIN ÇİMENİNDE
(Şımanay)
(Hey Onbeşli Çeşitlemesi)

Derleyen :
Kayıttan Yazıldı

Notaya Alan :
Necdet KURT

♩

4

7

10

13

16

19

22

yay la nın çi me nin de bal am a_ tı oy na tı na_ tı
hay da gi de lim hay dı çi men li yay la la ra

u tan_ ma gel ya nı_ ma_ sen be ni_ mi din za tı ars lan yav rum kız se nin a dın
sen de gü zel ben de gü zel ba ka yık ay na la ra

he_ di_ ye_ yurt e_ diy nik yay la_ la rı nı_ gez_ me_ ye_

ars lan yav rum kız se nin a dn he_ di_ ye_ çok bek let me ak şam sa at

ye_ di_ ye_ hay dı bal am hay dı şı ma nay ba lam şı ma nay ba lam_ şı ma nay nam

bir da ha yol la şı ma nay ba lam şı ma nay ba lam_ şı ma nay nam Saz_

-2-
YAYLANIN ÇİMENİNDE
(Şımanay)
(Hey Onbeşli Çeşitlemesi)

25
al çak la ra kar lar yağ ay ü şü me din mi ba şı na ge le cek bu gün le ri ni

28
dü şün me din mi al çak la rın du ma nı du ma nı

31
şim di gel di ko yun kır pı za ma nı ars lan yav rum kız se nin a dın

34
he di ye yurt e diy nik yay la la rı nı ge me ye

37
ars lan yav rum kız se nin a dın he di ye çok bek let me ak şam sa at

40
ye di ye hay dı bal am hay dı şı ma nay ba lam şı ma nay ba lam şı ma nay nam

43
bir da ha yol la şı ma nay ba lam şı ma nay ba lam şı ma nay nam

1.
YAYLANIN ÇİMENİNDE BALAM
ATI OYNATIN ATI
UTANMA GEL YANIMA
SEN BENİMİDİN ZATI

Bağlantı :

ARSLAN YAVRUM KIZ SENİN ADIN HEDİYE
YURT EDİYNİK YAYLALARINI GEZMEYE
ARSLAN YAVRUM KIZ SENİN ADIN HEDİYE
ÇOK BEKLETME AKŞAM SAAT YEDİYE
HAYDI BALAM HAYDI ŞİMANAY BALAM
ŞİMANAY BALAM ŞİMANAY NAM
BİR DAHA YOLLA ŞİMANAY BALAM
ŞİMANAY BALAM ŞİMANAY NAM

2.
HAYDI GİDELİM HAYDI
ÇİMENLİ YAYLALARA
SEN DE GÜZEL BEN DE GÜZEL
BAKAYIK AYNALARA

Bağlantı

3.
ALÇAKLARA KARLAR YAGAĞ ÜŞÜMEDİN Mİ
BAŞINA GELECEK BUGÜNLERİNİ DÜŞÜNMEDİN Mİ
ALÇAKLARIN DUMANI DUMANI
ŞİMDİ GELDİ KOYUN KIRPI ZAMANI

Bağlantı

Şekil 4: Yaylanın çimeninde (Şımanay-Kırım çeşitleme) ezgisinin notasyonu

Romanya – Kırım Çeşitlemesi

Türkü yine Kırım'dan Romanya'ya göç eden Tatarlar ile birlikte yeni coğrafyalara taşınmış, orada da ikinci bir yaratımla daha farklı bir çeşitleme haline gelmiştir. Türküyü 21 Ağustos 1933 Romanya, Dobruca, Bazargic doğumlu Kırım Tatar kökenli Rumen şarkıcı Kadriye Nurmambet, 1974 yılında "Muzica Populara Turceasca" adlı 4 türküden oluşan plağa "Hey Bostancı" adıyla okumuştur. Kadriye Nurmambet'in kendi anlattıklarından, anneannesinin sesinin çok güzel olduğu, kendisi on onbir yaşlarında iken evlerinde ninesi, annesi babası ve Türk, Rumen, Tatar aile dostları ile toplanıp türkülerin söylendiğini, kendisinin de yan oda da onları taklit ederek bu türkülerini öğrendiğini anlıyoruz. Bu durum henüz o yıllarda bile bu türkünün oralarda bilinen ve söylenen bir türkü olduğu ihtimalini çok güçlendirmektedir.

Yine, aşk ve seveda temalı bu türküde de ana sözler değişse de, nakarat kısmı, ezgi örgüsü ve ezgi kalıbı açısından önemli bir değişiklik olmamıştır denebilir. Hatta bu çeşitlemenin 1943 Devlet Konservatuarı derlemesi ile neredeyse aynı seyre ve çok benzeyen ezgi örgüsüne sahip olması da dikkat çekicidir. Her iki türküde de Gülizar ve Karcıgar benzeri duyumlar neredeyse aynıdır.

Türkü metninde ise iki sevgili olduğu anlaşılan kahramanların arasındaki karşılıklı konuşma konu edilmiş, türkünün her kıtasında kız sevdiğine seslenmiş, her bağlantı kısmında da sevdiği oğlan cevap vermiştir. Ana türküdeki "hey onbeşli" seslenişi, bu türküde "hey bostancı" ya, "Hediye" ismi ise "Emine" ye dönüşmüştür.

Türküdeki ezgisel benzerliklerin kıyaslanması amacıyla yukarıda belirtilen 1943 yılı derlemesinin notası da aşağıda verilmiştir. İşin ilginç tarafı ise hem 1943 kaydı, hem de Romanya-Kırım çeşitlemesindeki makamsal yapı ve ezginin aldığı arızalar diğer tüm çeşitlemeler ile benzerlik göstermemektedir. Günümüzdeki ezgi benzerlikleri, TRT kayıtlarında 1616 sıra numarası ile kaydedilen, Nida Tüfekçi derlemesi olan türkünün benzerleridir.

Yöre :

KIRIM

Kaynak Kişi :

Kadriye NURMAMBET

HEY BOSTANCI

(Hey Onbeşli Çeşitlemesi)

Derleyen :Kayıttan Yazıldı
(Kayıt : Romanya -1974)**Notaya Alan :**

Necdet KURT

1. 2.

4
hey bos tan cı__ bos tan cı____ ne re den ge li yor sun ver se ne ba__ na__ naz lı yar__

7
bir ka vun a__ ra__ ban dan ah be nim ya rim kız se nin a dın e__ mi__ ne

10
ka vun kar puz ver dim sa na yi__ me__ ye

1.
HEY BOSTANCI BOSTANCI
NEREDEN GELİYORSUN
VERSENE BANA NAZLI YAR
BİR KAVUN ARABADAN

Bağlantı :
AH BENİM YARİM KIZ SENİN ADIN EMİNE
KAVUN KARPUZ VERDİM SANA YİMEYE

2.
HEY BOSTANCI BOSTANCI
KAVUNUN ŞEKER GİBİ
SENİ DE BİRGÜN GÖRMEZSEM
KALBİMDE BAŞLAR BİR SIZI

Bağlantı

3.
BOSTANLARDA KARPUZLAR
SARI ÇİÇEKLER AÇAR
SÖYLE DOĞRU NAZLI YAR
BENDEN BAŞKA YARİN Mİ VAR

Bağlantı

Şekil 5: Hey bostancı (Hey onbeşli çeşitlemesi-Kırım) ezgisinin notasyonu

Yöre :
TOKAT

Kaynak Kişi :
Mustafa YOLCU - Emin DİKER

HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ

Derleyen :
Ankara Devlet Konservatuarı
(28.06.1943)

Notaya Alan :
Necdet KURT

§

hey on beş li on beş li to kat yol la rı taş lı
on beş li ler ge di yor kız la rın gö zü ya ş lı
as lan ya..... rim kız se nin a dın he di ye
ben do lan dım sen de do lan ge di ğe
fis tan al dım en da ze si on ye di ye a ma na man
az mı gel di gön der di ğim he di ye

§

Şekil 6: Hey onbeşli (Tokat) ezgisinin notasyonu

Bulgaristan Radyo Kaydı

Bu çeşitlemelerin yanında, türkü Mestan Hüseyinov tarafından, halk arasında Sofya radyosu olarak bilinen Bulgaristan Milli Radyosunda da okunmuştur. Bu radyo kaydının en iyi ihtimalle 1980 yılından önce veya 80'li yılların başlarında olduğunu tahmin etmekteyiz. Zira 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan büyük göç öncesi, 1984-1989 yılları arasında Türklere karşı yürütülen silah zoruyla Bulgarlaştırma döneminde Sofya Radyo'su Türkçe yayınlarını durdurmuştu.

Bu kayıt ezgisel açıdan tam anlamıyla herhangi bir çeşitleme veya varyant değildir. Anlaşılan o ki daha önce de değindiğimiz gibi, sanatçı Türkiye radyolarından dinlediği türkünün sözlerini değiştirerek okumuştur. Ancak burada da dikkat çekici olan iki durum vardır.

Birincisi türküdeki ana donanımda Si b perdesinin tam bemol kullanılmış olmasıdır. İkincisi ise türküyü okuyan sanatçının sözleri değiştirerek, **Tokat yolları** yerine **sokak yolları**, **Hediye** yerine **Hayriye**, **endaze** yerine **yelpaze** şeklinde icra etmesidir.

Zira Sovyetler Birliği dağılmamış ve Bulgaristan hala dışa kapalı bir ülke olsaydı, eser halk arasında bu şekildeki icrası ile yaygınlaşabilirdi. Bunun doğal sonucu olarak da, yıllara yayılmış zaman içerisinde, ezgide ve diğer sözlerde meydana gelebilecek bir takım değişikliklerle yeni bir çeşitleme olarak karşımıza çıkabilirdi.

Plağa Okuyan

Mestan HÜSEYİNOV

Okunduğu Yer

BULGARİSTAN

Kayıttan Notaya Alan

Necdet KURT

HEY ONBEŞLİ ONBEŞLİ

he yon beş li on beş li _____ so kak yol la rı taş lı

on bel li le__ r gi di__ yor_____ kız la rın gö zü yaş__ lı

as lan ya rim__ kız se nin a dın hay ri_____ ye_____

ben do__ lan dım sen de__ do lan del__ be ri__ ye_____

fis ta__ nal dım yel pa__ ze si__ on_____ ye__ di__ ye_____

1. Hey onbeşli onbeşli
Sokak yolları taşlı
Onbeşliler giderse
Kızların gözü yaşlı

-Bağlantı-

2. Gidiyom elinizden
Kurtulam dilinizden
Yeşil baş ördek olsam
Su içmem gölünüzden

-Bağlantı-

3. Giderim şimdi bende
Bir arzum kaldı sende
Ayva gibi sarardım
Din iman yok mu sende

-Bağlantı-

Aslan yarım kız senin adın hayriye
Ben dolandım sende dolan gel beriye
Fistan aldım yelpazesi on yediye

Şekil 7: Hey onbeşli (Bulgaristan) ezgisinin notasyonu

Sonuç

Her ne kadar günümüz internet çağında, gerek internet, gerekse kitle iletişim araçları ile türkü şarkı vb. sesli kültür ürünleri menşei, sözleri ve ezgileri değişmeden dünyanın her tarafına ulaşabiliyor olsa da, “Oğlanam Adım Abdül” örneğinde olduğu gibi ezgisel açıdan bir çeşitleme olarak yeni bir yaratımla da icra edilip halk arasında kabul görebilmektedirler.

Günümüzden yaklaşık yüz yıl geriye bakıldığında, türkülerin de diğer birçok kültürel ürünler gibi kulaktan kulağa aktararak veya o zamanki ses depolama araçları, âşıklar ya da sanatçılar vasıtası ile sosyolojik ve kültürel açıdan benzerlik gösteren coğrafyalarda gezdiklerini görürüz. Bu gezintiler sırasında türkülerin kabul gördükleri yerlerde, belli bir zaman sonra yeniden yaratımlarla varyant veya çeşitleme olarak karşımıza çıktıklarını da görebilirsiniz.

Bu bağlamda, elimizdeki bilgilere göre türkü bu coğrafyalarda büyük olasılıkla en az yetmiş seksen yıl önce biliniyordu. Zira Kırım ve Romanya kayıtlarının tarihlerine baktığımızda biri 46 yıl önce diğeri ise ortalama 60 yıl önce yapılmıştır. Yani, Hey Onbeşli türküsü taşındığı coğrafyalarda icra edilen bu yeni hali ile halk arasında kabul görmüş, yaşatılmış ve ses kayıtları günümüze kadar ulaştırılmıştır.

Türkiye, icra edildiği her coğrafyada yeni sözler eklenmiş ve ezgisel açıdan da coğrafyanın motiflerine büründürülmüştür. Kırım çeşitlemesinde **He-diye** adı korunmuşken, Romanya çeşitlemesinde, **Hayriye**, Kerkük çeşitlemesinde ise **Abdul**, **Nusret**, **Taha**, **Saleh**, **Heyriye**, **Sabriye**, **Bedriye** gibi çeşitli erkek ve kız isimleri almıştır. Türküdeki sosyal konu değişse de, yeni coğrafyalarda ana türküdeki yapıya benzer, kız ismine veya isimlerine hitap eden nakarat kısımları oluşmuştur. Çeşitleme türkülerde metinler değişmiş olsa da, metinlerdeki konular ana türküdeki konu etrafında şekillenmiş, hepsinde de aşk ve sevdâ temaları işlenmiştir.

Kırım, Romanya ve Kerkük çeşitlemelerindeki ezgiler ve sözler Anadolu icrası ile kıyaslandığında, türkünün uzak coğrafyalara göçüne, sosyolojik, müzikolojik, etimolojik değişimlerine iyi birer örnek teşkil ettiği görülmektedir.

Kaynakça

Dr. Şemsettin Kuzeci, Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı Yayın no: 8, İz Bırakanlar Dizisi,1.

Durlanik Muhammet, (Özel arşivinden Mestan Hüseyinov ses kaydı)

Sarı Emre, “Gönül Dostları” Net Medya Yayıncılık, 2016, Antalya.

Turhan Salih, Irak Türkmen Havaları, Ankara, 2013.

Nurmambet Kadriye röportajı:

<https://www.youtube.com/watch?v=YQ9RQKgoYRg&t=3s>

(Erişim,

15.06.2020)

Nurmambet Kadriye, "Muzica Populara Turceasca" Plak kayıtları.

Kurt Necdet, "Hey Onbeşli, Ağlatmalı mı, Oynatmalı mı? Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu, Sempozyum Bildiri Kitabı, s. 327-347, Bursa, 2018.

Kurt Necdet Nota arşivi, Ankara Devlet Konservatuvarı 1943 Derleme Notası.

Kurt Necdet Nota arşivi, Feryadi Hafız Hakkı Bey, 1927 Taş Plak Kaydı Notası.

Lümanova Zeynep ses kayıtları, <http://leylaemir.org/lat/music-gallery/zeynep-lyumanova-songs.php>

TRT Müzik Dairesi T.H.M. 438 Numaralı Nota.

TRT Müzik Dairesi T.H.M. 1616 Numaralı Nota.